KARACAOĞLAN

(1606-1679)

HAYATI efsanelere karışmış, efsane efsane söylenmiş bir halk ozanı... Nerde akşam orada sabah, nerde Karacaoğlan orda şenlik... Halkın yüreğinden geçeni söylemiş kendi vurgun yüreğini konuşturmuş, şu dünya denilen aynadan gelmiş geçmiş... Onyedinci yüzyılın yüzakı, sanat anıtı, cennet kuşu... Karacaoğlan sanıldığına göre, 1606'da doğdu.

Üstüne pekçok hikâyeler söylenir, ağıtlar yakılır... Bunların en dokunaklısı, karısını yiğenine kaptırmasıdır. Adana'nın Feke ilçesine bağlı, Gökçeli köyünde doğmuş... Kozan dağlarından, Kara İlyas adında, Farsak soylu bir yoksulun çocuğu. Babası ölmüş, anası Gök Hoca diye bilinen bir çerçi ile evlenmiş... Karacaoğlan, babalığının yanında barınamadığından, vermiş kendini yollara, Belen köyünde Kozanoğlu'nun kapısına sığınmış...

Karacaoğlan, adı gibi karaca, albenili ve sırım gibi bir yiğit. Kozanoğlu 'nun kapısında hizmet görürken, ağanın kızına vurulmaz mı?.. Biraz saz tıngırdatması varmış, çökmüş saza, başlamış yüreğini yakan derdi ağanın kızı Elif'e söylemeye. Yanaşmaya kız verilir mi!.. Vermemişler! Almış başını Karacaoğlan, Maraş'a gitmiş... Orada bir kahvede bir yandan çıraklık etmiş, bir yandan saz tımbırdatmış... Saz ozanlığını iş edinmiş kendine... Çalmış, söylemiş, sonunda nasıl olmuşsa olmuş, Elif'i ile buluşup başgöz olmuşlar.

KARACAOĞLAN YÜREĞİNİ ÇIRA GİBİ YAKTI , SELLER BOŞALTI

KARACAOĞLAN'IN zenaati, gayrı ozanlık... Almış yârini, ablasının bulunduğu, Farsak köyüne göçmüş... Sevimli, girişken, ayağına tetik olduğundan, hep köylüler sevmişler... Nerede düğün olsa çağırılır, güzel sesiyle söylediği türküler dinlenirmiş... Derken, önce ablası, ardından eniştesi ölmez mi?.. Bütün varlık kalmaz mı haşarı yiğenine!.. Karacaoğlan'ın parada, pulda gözü yok ama, yiğeninin gözü Elif'te... Elif, önceleri olmazlanmış,kaş çatmış, dudak büzmüş ama, oğlanın yüreği soğuyacak gibi değil!.. Hiçbir şeyden haberi olmayan Karacaoğlan'ı yakın bir köyde düğüne çağırmışlar. Atlanıp gitmiş... Düğün, güzel olmasına güzel de Karacaoğlan'ın yüreği küsük... Çalmış, söylemiş ama, nafile... Sabaha karşı, herkes kan uykusuna yattığı sıra, atına binip evine gelmiş... Eve girince bir de ne görsün!... Yiğeniyle sevgili Elif'i, açık saçık divanda uyuyakalmamışlar mı?.. Al baltayı, kes ikisini de!.. Ama öyle yapmamış Karacaoğlan, sırtından şalını indirip uyuyanların üstüne örtmüş ve çıkmış, gitmiş köyden... Gidiş, o gidiş!..

Elâ gözlüm, ablak sunam
Dal boynumu eğdin bugün
Her bakışın kan ederdi
Tatlı cana kıydın bugün

Yüce dağdan bakınırdın
Lâle sümbül takınırdın
Engellerden sakınırdın
Engellere uydun bugün

Fani, Karaoğlan fani
Veren alır tatlı canı
Sevmediğim karadonu
Ta karşımda giydin bugün

Bu konuya deygin şiirleri çoktur. Bu şiirinde olayı daha da açık-seçik görebiliyoruz:

Azgın, ağalar, zemane azgın.
Şahin yuvasına dönüyor kuzgun
Tarlası arı da bideri bozgun
Neyleyim yiğeni, day olmayınca

Söylerim söylerim, sözümden almaz
Denksiz bir cahildir, hal hatır bilmez
Hısım kavim, dosta hiç güven olmaz
Atadan, dededen soy olmayınca

Karacaoğlan, yiğit, yiğiti över
Asılmış meyveler dalını eğer
Güzelim kıymeti bin altın değer
Netmeli güzeli, huy olmayınca

Karacaoğlan yüreğini çıra gibi yaktı, gözlerinden kanlı seller boşalttı ama, bir daha köyüne dönmedi. Kırk yıl, yaya-yapıldak kışın ovalarda, yazın yaylalarda gezindi durdu. Çaldı, söyledi, ağladı, güldü... Kendisi ile koca bir Anadolu'yu ağlatıp, güldüre ömrünü tamam etti:

Hasta oldum, odalarda yatarım
Ağalar, göçecek zaman da geldi
Tutuştu bir uçtan, yandı yüreğim
Bürüdü dağları duman da geldi

Yazılarda Arap atlar yarışır
Bayram olur, kanlı-kinli barışır
Dediler sevdiğin ille görüşür
Divane gönlüme güman da geldi

Omuz verip arkasında götüren
Meme verip beşiklerde yatıran
Adam edip meclislere getiren
Derdimin ortağı, anam da geldi

Felek, meyve yüklü dalım taşladı
Göz göz oldu, yaralarım işledi
Hocam geldi, Yâsin'lere başladı
Baktım, sağ yanıma imam da geldi

Karacaoğlan der ki,bu muydu payım
Çekildi bârhânem, yüklendi tayım
Kazıldı mezarım, ılındı suyum
Çırpına çırpına sunam da geldi

ANADOLU HALKI, KARACAOĞLAN'A BAĞLANMIŞTI

KARACAOĞLAN'IN şiirleri, yüzyıllar boyu, halk ağzında, dilinde yaşayarak, aktarıla aktarıla 19. yüzyıla kadar gelmiş ve ancak bu yüzyılda yazıya dökülmüştür. Anadolu halkı, Karacaoğlan'ı o kadar benimsemiştir ki kim güzel bir türkü yazsa, hemen Karacaoğlan'a bağlanır. Bu yüzden birçok yabancı şiir, Karacaoğlan'ın şiirleri arasına karışmıştır.

Hayatı gibi, ölümü de efsanelere karışmıştır. Bir söylenene göre, Tarsus civarındaki "Eshab-ı Kehf" mağarasına bir girmiş, bir daha çıkmamıştır. İşte ölümü diye bilinen tarih, bu söylentiye göre hesaplanmış ve 1679 bulunmuş. Bir başka ve daha gerçeğe yakın söylentilere göre Mut'un kuzeyindeki Karacaoğlan tepesinde yatıyor. İster Eshab-ı Kehf mağaralarının sır vermez karanlığında uyusun, ister Mut'un bir tepesinde kemikleri toprağa karışsın, şiirleri bütün tazeliği ile kitaplarda değil, dudaklarda yaşıyor...

RESMİ ARKA SAYFADA

KARACAOĞLAN

KÂTİP ÇELEBİ

(1609-1658)

İSTANBUL'da doğdu. Adı Mustafa'dır (1609) Babası Abdullah, Kapıkulu askeri idi. Ayrıca, medrese tahsili görmüştü. 14 yaşında iken, babasının mesleğine girdi. Babası onu, kendi aylığından 14 dirhem maaşla yanına aldı. Böylece Kâtip Çelebi, Anadolu Muhasebesi Kalemi'ne kabul edilmiş oluyordu. Buradaki işi, kâtiplik olduğundan, kendisine "Kâtip Çelebi" denilmiştir. Batılılar,"Hacı Kalfa" diye anarlar...

14 yaşından 24 yaşına kadar geçen 10 yılı, savaşlar, seferler, kuşatmalar içinde geçmiş, çok sevdiği bilim ve tarih ile uğraşmaya pek vakit bulamamıştır. Sadece, sefer dönüşlerinde İstanbul'da kaldığı sıralar, Kadızade Mehmet Efendi gibi İstanbul'un tanınmış vâizlerinden dersler almıştır. Önceleri hayran olduğu bu Kadızade Mehmet Efendi'yi daha sonraları ilimde hafif bulacak kadar ilerleyecektir.

KENDİSİNİ İLME VE BİLGİYE VERMEYE KARAR VERDİ

BAĞDAD seferine (1625 - 26) katılan Kâtip Çelebi, kıtlık yüzünden yenilen ordu ile birlikte büyük sıkıntılar çekmiş ve bu sıkıntılar içinde çok sevdiği babasını kaybetmiştir. Kısa bir süre sonra, amcasını da kaybeden Kâtip Çelebi, Diyarbakır'a gelmiş ve babasının yakın arkadaşlarından birinin yardımı ile kendisini Süvari Mukabelesi'ne tayin ettirmiştir. 1627 - 28 Erzurum kuşatmasında bulunmuş, sonuçsuz kuşatmadan sıkılan Kâtip Çelebi bir ara İstanbul'a gelerek, yine Kadızade'nin derslerine devam etmek fırsatını bulmuştur.

Ertesi yıl Hüsrev Paşa'nın komutasında bir ordu ile Gülanber, Hasanâbât, Hemedan, Bistûn gibi şehirlere uğramış ve daha sonra kaleme aldığı Cihannüma'sına izlenimlerini yazmıştır. İstanbul'a dönüp, Kadızade'nin derslerine bir süre daha devam ettikten sonra, bu sefer Tabanıyassı Mehmet Paşa'nın komutasındaki bir ordu ile Haleb'e geldiği sırada, komutandan izin alarak Hicaz'a gitmiş ve dönüşte orduya Diyarbakır'da katılmıştır. 1635'de, Dördüncü Murad'la birlikte Revan seferine katıldı. Bu sefere ait notlarını, "Fezleke"sinde kullandı. 10 yıl süren bu çeşitli savaş ve sefer hengâmesinden sonra Kâtip Çelebi, kendisini ilme, bilgiye vermeye karar verdi. İstanbul'a yerleşti. 1638'de evlendi. Birkaç kere, önemlice sayılacak ölçüde mirasa konduğu halde, eline geçen bütün parayı kitaba döktü ve sade bir hayat sürerek bilimle uğraştı..

ÖĞRENCİLERİ VARDI VE BUNLARI YETİŞTİRMEK İÇİN ÖZEN GÖSTERİYORDU

5 Yıl (1639-1644) İstanbul'da zamanın en ünlü hocalarından ders gördü. 5 yılın sonunda artık kendisi de ders verir olmuştu. Öğrencileri vardı ve bunları yetiştirmek için özen göseriyordu. Girit seferi sıralarında haritaların nasıl çizildiği üzerinde araştırmalar yaptı. Fakat sağlığı bozulmuştu (1646).Tedavi çarelerini aramak için, tıb kitapları okumaya başladı. Ruhsal yollarla şifaya ulaşmanın mümkün olduğuna inanıyordu. Bu yüzden, "Esma" ve "Havas" kitaplarını inceledi. "İnsanlardan uzaklaşarak Allah'a yaklaşıp, temiz bir gönülle edilen duaların ve yazılan yazıların şifalı etkisinden emin" olduğunu söylüyordu.

Kâtip Çelebi'nin bu düşüncesi, 1910'larda Alex Carel tarafından ele alınmış ve duaların şifaya açılan yollardan biri olduğu, bilimsel deneylerle ortaya konmuştur.

ŞEYHÜLİSLAM Abdürrahim Efendi, Kâtip Çelebi'nin yakın dostlarından biri idi. Nitekim, Çelebi'nin "Mizanü'l-hak"adlı eserinin faydalı bir eser olduğunu belirleyen bir fetva vermesi, o zamana kadar maddî sıkıntı geçiren Çelebi'yi feraha çıkarmış, daha sonraki yıllarını, bu kitabın geliriyle geçirmiştir. Birçok eserinin kaleme alınması bu yıllara rastlar. Şeyh Muhammed İhlâsi ile birlikte bazı eserleri Latince'den Türkçe'ye çevirmesi çalışmalarını da bu yıllarda sürdürmüştür.

1658'de, hayatının en verimli dönemini yaşamakta iken, 49 yaşında öldü. Büyük tarihçi, büyük bilim adamı, büyük din âlimi idi. Ölümünden iki yıl sonra, eserlerinin bütün müsveddelerini vârislerinden satın alan Muhammed İzzetî, Kâtip Çelebi gayretli, becerikli, iradeli, iyi huylu, az konuşan, bildiğini iyi bilen bir kişi idi. Vakur tabiatlı, hicivden hoşlanmadığı gibi, bâtıl itikatlara da açıkça ve dolaylı olarak daima hücum ederdi. En çok ilgilendiği konu tarihti. Kâtip Çelebi, tarihten başka konulara da itibar etmiş, merak etmiş, coğrafya kitaplarını okudukça, Batılıların ve eski Yunan'ın bu konuda çok ilerlediklerini, Doğu yazarlarının çok geride kaldıklarını görmüş ve her iki tarafça yazılan eserlerin yanlışları olduğunu fark etmiştir. Bu noksanı karşılamak için "Cihannüma" adlı eserini yazdı." diyor.

Toplumun ayakta kalmasının, bilgi üretmeye bağlı olduğunu söylüyor ve bilim adamlarını, bir toplumun yüreği gibi görüyordu. Bilim açısından Doğu ve Batı ayrımı yapmadan, bütün bilgileri tarafsız olarak incelemiş, doğruyu, yanlışı, göstermeye çalışmıştır.

"Keşfüzzünûn"adlı eseri, bir bibliyografik ansiklopedidir. Yazar bu eserinde, ilimlerin tasnifini yapmakta, 1500 kadar kitabı, adı ve muhtevası ile tanıtmaktadır. "Tuhfetü't-Kibar" denizcilik tarihi açısından çok değerlidir. "Cihannüma"da ileriye sürdüğü coğrafya görüşleri ile bilimde bir çağ açtığı söylenebilir.

RESMİ ARKA SAYFADA

KATİP ÇELEBİ

EVLİYA ÇELEBİ

(1611-1682)

TÜRK gezi edebiyatının en büyük temsilcisi... Üslubu ile, çağına damgasını vurmuş bir yazar... Osmanlı tarihine, sosyolojisine kaynaklık eden bilgili bir Gezgin... Uluslararası ünü olan birkaç fikir adamından sonra, alanında tek olan bir gezi yazarı... Evliya Çelebi, 25 mart 1611'de İstanbul'da, Unkapanı semtinde dünyaya geldi.

Evliya Çelebi'nin soykütüğü, Fatih dönemine kadar çıkar. Babası, Derviş Mehmet Zıllî'dir. 100 yaşında ölen Dervis Mehmet Zıllı, Kanuni'nin Zigetvar seferine katılmış, Lala Mustafa Paşa 1571'de Magosa'yı feth ettiği zaman, bu sefere de katılan Mehmet Zıllı, Magosa'nın anahtarlarını Istanbul'a götürmek görevini yapmıştı. Osmanlı devletine daha pek çok hizmetler görmüş olan bu babanın oğlu, Evliya Çelebi, babasının arkadaşları arasında yaptığı savaş sohbetlerini dinleye, dinleye, savaşlara katılma, dünyayı gezip görme merakına kapıldı.

BÜTÜN EMELİ DÜNYAYI GEZMEKTİ AMA NASIL YAPACAKTI?..

EVLİYA Çelebi'nin kendi kalemiyle yazdığına göre, soyu, Germiyanoğlu Yakup Bey'e uzanır, o yoldan da Hoca Ahmet Yeseviye bağlandığını söyler. Çocukluğunda, gördüklerini incelemek, incelediklerini yazmak merakı vardı. Babasının yaptığı uzun geziler, onu da dünyayı dolaşmaya, gördüklerini eşine dostuna anlatmaya ve yazmaya teşvik ediyordu.

Zeki, hoşsohbet, nüktedan bir insandı. Zamanın ansiklopedik bilgilerini okumuş, öğrenmişti. Arapça da biliyordu. Bütün emeli, dünyayı gezmekti ama, bunu nasıl yapacaktı?.. Bir gece rüyasında, Hz. Peygameri gördü. O kadar heyecanlanmıştı ki, "**Şefaat Ya Resulallah**" diyeceği yerde şaşırıp, **"Seyahat Ya Resulallah"** demiş, böylece, Hz. Peygamberin hem şefaatını, hem seyahat iznini almıştı. Kendisinin anlattığına göre, Sa'd İbni Vakkas da kendisine gezdiği yerleri yazmasını tavsiye etmişti.

Bu rüyasını, zamanın ünlü kişilerine anlattı ve bu kişiler kendisine, İstanbul'u dolaşmasını, gördüklerini yazmasını önerdiler... O da öyle yaptı. İstanbul'u, bütün çevresiyle birlikte gezdi, dolaştı. Tarihini, insanlarını araştırdı. Âdetlerini, yaşayışlarını, ünlü kişilerini yazdı ve böylece, Seyahatnamenin birinci cildini hazırlamış oldu.

BÜTÜN HAYATI YOLLARDA VE DURAKLARDA GEÇTİ

MELEK Ahmet Paşa, Evliya Çelebi'nin akrabalarındandı. Silahtar bulunduğu sıralarda 4'üncü Murad'a Evliya Çelebi'den bahsetmiş ve saraya musahip alınmasına önayak olmuştur. Evliya Çelebi'nin sesi güzeldi. Şarkı-gazel okur, ezana kalkar, imam bulunmazsa namaz kıldırırdı. Güler yüzlü, hoşsohbet, kimsenin kalbini kırmaz, herkesle hoş geçinir bir kişi olduğundan, kısa bir zamanda sarayda ün yaptı.

Evliya Çelebi, zaman zaman, resmî görevlerde de bulunmuş ve devlete böylece de hizmet etmiştir. Fakat, Evliya Çelebi'nin yıldızını parlatan olay, teyzesinin oğlu olan Melek Ahmet Paşa'nın sadrazam olmasıdır. Bağdad Valiliği'nden, Sadaret mevkiine getirilince,. Evliya Çelebi sadrazamın en güvendiği kişi oldu. Ancak, bu gücünü hiçbir zaman kötüye kullanmadı, tersine birçok insanların işlerini kolaylaştırarak dost kazandı.

Melek Ahmet Paşa, sadrazamlıktan af edilip Özi beylerbeyliğine atanınca, Evliya Çelebi de kendisiyle Ozi'ye gitti. Bütün hayatı yollarda, duraklarda geçmiştir. Seyahatnamesinden, Anadolu, Rumeli, Suriye, Irak, Mısır, Girit, Hicaz, Macaristan, Transilvanya, Almanya, Hollanda, Bosna-Hersek, Dalmaçya, Güney Rusya, Kırım, Kafkasya ve İran'a gittiğini öğreniyoruz.

Evliya Çelebi, gezdiği, dolaşdığı, bütün bu yerlerde, incelemeler yapmış, o toprakların folklorunu, sanatını, edebiyatını, sanat eserlerini incelemiş ve bunları üşenmeden, usanmadan bir bir defterine yazmıştır. Her binanın enini, boyunu, adımları ile ölçerek hesaplamıştır. Fakat günümüze kadar intikâl eden bazı binaların ölçülerinin Evliya Çelebi'nin ölçülerine uymadığı görülmüştür. Bu da Seyahatname'nin bazı yanlışları olduğu düşüncesinin doğmasına yol açmıştır.

Birçok savaşlara katıldı. İyi ata biniyor, sırası geldiği zaman, yaman dövüşüyordu. Birçok defalar ölüm tehlikesiyle yüzyüze gelmiş, fakat ince zekası, hazırcevaplığı ve güler yüzü ile bu ölüm tehlikelerinden yakasını sıyırmasını bilmiştir.

SEYAHATNAME DAHA HÂLÂ TOZLUDUR, GÜN IŞIĞINA ÇIKARILMAMIŞTIR

EVLİYA Çelebi Seyahatnamesi, 17'inci yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nun gerçek yüzünü gösteren bir tablodur. Çelebi; anlatacağı şeylerin, sarayca iyi karşılanmayacağını veya zamanın uleması tarafından hoş görülmeyeceğini fark edince, hemen o anlattığı yerde bir rüya görmüş ve bu rüyasını teferruatıyla anlatmıştır. İmparatorluğun çöküntü sebebleri, bu rüyalarda anlatılmıştır. Devrin eleştirisi, rüyalarıdır. Hiç kimse, gördüğü rüyadan sorumlu olamayacağı için, bütün tenkitlerini rüyanın mitik tablolarını sığdırmıştır. Seyahatname'nin üzerinden bugüne kadar bazı çalışmalar yapılmışsa da, derinlemesine bir çalışma ne yazık ki yapılamamıştır. 17'nci yüzyılın bu büyük belgesi, hâlâ tozludur ve bütün çizgileriyle gün ışığına çıkarılmamıştır.

Evliya Çelebi'nin bir başka önemli yanı, kullandığı üsluptur. Abartmaya dayanan bu üslup, Grotesk'te olduğu gibi, değerleri gerçekteki boyutlarına göre çizmiştir. Yani Grotesk ressamları nasıl bir kralı çocuk boyunda, tutup, bir balıkçıyı dev gibi çizerek, onlara verdikleri değerleri anlatmaya çalışmışlarsa, Evliya Çelebi de zamanın ünlü kişilerini, eğer değersiz iseler, abartma yolu ile küçültmüş, oradaki sade bir vatandaşın değeri varsa, onu da yine aynı yolla gerçek çizgilerine oturtmuştur.

Evliya Çelebi'ye, Osmanlı ülkesinin ilk Grotesk yazarı gözü ile bakılabilir.

RESMİ ARKA SAYFADA

EVLİYA ÇELEBİ

KÖPRÜLÜ FAZIL AHMET PAŞA

(1635-1676)

OSMANLI devletini yeniden sağlam temeller üzerinde güçlendiren Köprülüler döneminin en parlak devri, Köprülü Fazıl Ahmet Paşa devridir. Avrupa devletlerine Türk gücü bir kez daha ispatlanmış, içte huzur sağlanmış, sanat ve fikir hareketleri parlatılmış ve yıllar yılı süren Girit adasının fethi tamamlanmıştır. Fazıl Ahmet Paşa, babası gibi devlet işlerinde otoriter bir sadrazamdı. Fakat özel hayatında alçakgönüllü, yumuşak, iyiliksever bir insandı.

1635 yılında Vezirköprü'de doğdu. Babası, Köprülü Mehmet Paşa'dır. 7 yaşına bastığı yıl babası oğlunu İstanbul'a getirdi.Baba, okulmedrese görmemişti ama, oğlunun okumasını, iyi yetişmesini istiyordu. Oğlunu medreseye yollamakla kalmadı, zamanın ünlü hocalarından ders aldırdı. Hocalar arasında, zamanın ünlü bilginlerinden Osman Efendi ile, tarihçi Karaçelebizade Abdülaziz Efendi vardır. 16 yaşında iken müderris olmuştu. Dersler vermeye başladı, ve dersleri ilgi ile takip ediliyordu.

Babasının sadrazamlığı sırasında Fazıl Ahmet Paşa, müderrislikte en büyük mertebeye ulaştı. Fakat babası onun, devlet işlerine girmesini istiyordu. Padişahın iznini alarak oğlunu, Erzurum Valiliği'ne tayin etti. Bir yıl sonra, Şam Valiliği'ne getirilen Fazıl Ahmet Paşa, her iki görevde de başarı gösterdi. Vilayetinin yalnız asayiş işlerini değil, imar işlerini de yoluna koydu ve hemen herkesin gözüne girdi.

DEVLET İŞLERİNDE BAĞIŞLAMASIZDI

HALEP Beylerbeyliğine tayin edildiği sırada, babası, yorgun ve hasta idi. Padişahtan, kendisinin yerine oğlunu sadrazam yapmasını rica etti ve kabul olundu. Bunun üzerine Köprülü Mehmet Paşa, padişahla birlikte Edirne'ye giderken, oğlu Fazıl Ahmet Paşa'yı Sadaret Kaymakamlığına getirdi. Babasının ölümünün ertesi günü sadrazam oldu. 26 yaşında idi.

Padişah Dördüncü Mehmet, devlet işlerinden çok, ava çıkmaktan hoşlanıyor, bu yüzden zamanının büyük kısmını Edirne'de geçiriyordu. Fazıl Ahmet Paşa, daha serbest hareket edebilmek için, padişahı bu zevkinden yoksun etmedi, belki biraz da teşvik ederek devlet işlerinde serbest hareket etmek imkânını buldu.

Babasının kurduğu otoriter yönetimi, sürdürdü. Devlet işlerinde bağışlamasız davranıyor, özel hayatında son derece alçakgönüllü, hatır sayar bir tutum gösteriyordu. İmparatorluğun asayişi babası zamanında kurulmuş, huzur sağlanmış olduğundan, Fazıl Ahmet Paşa'nın, babası zamanında başlanmış Erdel meselesinin halli ve Girit adası fethinin tamamlanması işleri vardı.

UYVAR KALESİ KOMUTANINA GÖNDERDİĞİ MEKTUP ÜNLÜDÜR

ORDUYU kuvvetlendirdi. Avusturya'ya savaş açtı. (1663) Edirne'den hareket eden ordu, üç ayda Budin'e gelmişti. Budin'de , bütün vezirleri, beylerbeylerini, serhat beylerini bir savaş divanında topladı ve fikirlerini dinledi. Harp divanının aldığı karar, Avusturya'ya, bütün Avrupa'nın sesini duyacağı bir tokat atmak, bunun için de müstahkem kalesi olan Uyvar'ı ele geçirmekti.

Ağustos 1663'de Uyvar kapılarına gelindi. Burada Fazıl Ahmet Paşa'nın Uyvar kalesi komutanına gönderdiği mektup ünlüdür. Serdarı Ekrem mektubunda: Eğer Macarlar kaleyi teslim ederlerse, kimsenin burnu kanamayacağını, mal ve canlarına ilişilmeyeceğini, direnecek olunursa, bütün kale halkının kılıçtan geçeceğini haber veriyor ve padişahın, Macar kulları için duyduğu şefkati anlatırken, **"Macarlar, padişahımın kendilerine nasıl şefkatle bağlı olduğunu bilseler, uğruna çocuklarını kurban ederlerdi"** diyordu.

Kale komutanı teslim olmayı reddetti savaş başladı. Avusturyalılar ve öteki Avrupa ülkeleri, kaleye sürekli yardım gönderiyorlardı. Uyvar'da bütün Hıristiyan âleminin savaş verdiği propogandası ile kalenin dayanması sağlanıyordu. Fakat, Türk ordusu öylesine bir yiğitlikle saldırılarını sürdürdü ki, çok kanlı savaşlardan sonra 24. Eylül. 1663'de teslim oldu.

Avusturya İmparatoru Leopold, Papa'ya, Fransa kralına başvurdu. Tehlikenin büyük olduğunu, Türklerin bütün Avrupa'yı ele geçireceklerini söyleyerek gözlerini korkuttu. Papa, Alman ve İspanyolları da bu savaşa sokarak bir yeni ehlisalip ordusu kuruldu ve Feldmareşal Mentekukuli'nin komutasında bu Salip ordusu Sen Gotar'da Türk ordusu ile karşılaştı. (II Ağustos 1664)

Osmanlı deyimi ile, mübaleğa cenk olundu. Düşman ordusunun en ünlü komutanları savaş meydanında öldüler. Salip, bir kere daha Hilâl'e boyun eğdi. Düşman Vasvar barış antlaşmasını imzalamak zorunda kaldı.

GİRİT'E SERDAR OLDU

PADİŞAH, muzaffer serdarını Edirne'de karşıladı. Osmanlı ülkesi zafer şenlikleri yaptı. Şimdi sıra, yirmi yıldır süren Girit adası fethinin tamamlanmasına gelmişti. Padişah Dördüncü Mehmet, başta sadrazam Fazıl Ahmet Paşa olmak üzere, devlet ileri gelenlerini huzuruna çağırdı ve yirmi yıldır süren Girit savaşlarını hatırlatarak, hemen bütün adanın Türklerin elinde olduğunu ve sadece Kandiye kalesinin dayandığını ve denizden yardım aldığı için bir türlü düsürülemeyeceğini sayıp döktükten sonra, **"Kandiye'nin bir an önce fethi, muradı şerifim olmuştur."** dedi ve Fazıl Ahmet Paşa'yı, Girit'e serdar etti. (1666)

Fazıl Ahmet Paşa, Girit'teki kuvvetlerini perkittikten, silah, cephane ile donattıktan sonra, 3 Kasım 1666 tarihinde Hznya limanına çıktı. Savaş üç yıl sürdü. Sonunda Kandiya düştü. Fetih tamamlanmıştı.

Fazıl Ahmet Paşa, devletine büyük hizmetler yaptıktan sonra, çok genç yaşta daha 41 yaşında iken öldü. Babasının yaptırdığı türbede gömülüdür.

RESMİ ARKA SAYFADA

KÖPRÜLÜ FAZIL AHMET PAŞA

BUHURİZADE ITRİ

(1640-1711)

YAHYA Kemal'in:

"Büyük Itri'ye eskiler derler,
Bizim öz mûsikîmizin pîri.
O kadar halkı sevk edip yer yer,
O şafak vaktinin cihangiri;
Nice bayramların sabah erken,
Göğü, top sesleriyle gürlerken
Söylemiş saltanatlı tekbiri..."

diye anlattığı Buhûrîzade Mustafa Itri Efendi, 1640 yılında, İstanbul'un Yaylak semtinde doğdu. Babası, Buhûrîzadelerden olduğu için, Itri de bu sanı ile anılır. Zengin, görmüş - geçirmiş bir ailenin oğlu idi. Zamanının iyi hocalarından ders gördü. Ailesi, eğitimine dikkat etmiş, iyi yetişmesi için elden gelen esirgenmemiştir.

Oturduğu semt, Yenikapı Mevlevihanesi'ne yakın olduğu için, haftanın iki günü, her pazartesi ve perşembe buraya gider, yapılan âyinleri hayranlıkla seyreder, çalınan besteleri içine sindire sindire dinlerdi. Musikiye tutkundu. Zamanın bütün musiki eserlerini biliyor, daha çok dinî olan bu eserlerde ruhunun kanatlandığını duyuyordu. Bu musiki sevdası, sonunda onu Mevlevî yapmış ve Mevlânâ aşkı içinde birbirinden güzel, birbirinden üstün ve ölümsüz eserler bestelemiştir.

20 KADAR ESERI GÜNÜMÜZE GELMIŞTIR

MUSİKİDE ilk hocası, zamanın ünlü musiki üstadı Nasrullah Efendi'dir. Öğrencisinde yaşayan cevheri farkeden Nasrullah Efendi bütün bilgisini genç Itri'ye aktarmış, musikinin bütün tekniğini göstermiştir. Zamanın büyük Bestekârı Hafız Post'dan da ders aldı. Itri, yalnız musiki ile değil, şiirle, hattatlıkla da ilgileniyordu. Bu konuda Hattat ve Şair Siyahî Ahmet Efendi'den ders aldığını biliyoruz. Talik denen bir yazı türü üzerinde çalışmış, güzel hatlar çıkarmış ve zamanında bu tarafıyla da tanınan bir sanatkâr olmuştur.

O tarihlerde yazılan "Tezkere"lerden, Buhurizade Mustafa Itri Efendi'nin, bir Divan sahibi olacak kadar gününün tanınmış şairi olduğunu öğreniyoruz. Nitekim, musikide hayranı olduğu Hafız Post diye tanınan İmamzade Hacı Hafız Mehmet Efendi öldüğü zaman, çok duygulanmış ve ölümüne tarih düşüren şairlerden biri olmuştur. Tarihi açıklayan son kıt'ası şudur:

"Hâfız Elhac imamzade Mehmet hak bu kim
Mûsikî ilminde mahirdir ol üstad-ı zaman.
Harf-i menkutiyle tarih oldu anın fevtine
Dedi Itri, Hafız'a me'va ola Yârâb cinan."

Gök kubbemizi ölümsüz seslerle dolduran Buhurizade Mustafa Itri, sayısız eserler vermiş, musiki dünyamızı beste, nakış, kâr gibi çeşitli kalıplarda ölümsüzlüğe kavuşturmuştur. Bestekârın en büyük hayranlarından biri olan, büyük şairimiz Yahya Kemal:

"Saklamış kaza ve kader
Belki binden ziyade bestesini.
Nât'ıdır, en mehîbi, en derini..."

diye eserlerinin kaybolmasından duyduğu acıyı dile getiriyor. 20 kadar eseri günümüze gelebilmiştir... Ötekilerinin ne olduğunu bilmiyoruz. "Belki hâlâ o besteler çalınır - Gemiler geçmeyen bir ummanda."

ENDERUNDA MUSIKI ÖĞRETMENI OLARAK GÖREVLIYDI

ÇAĞIMIZDA en çok okunan ve halk tarafından sevilen Segâh Yürük Semaîsini ilk kez, zamanın padişahı Dördüncü Mehmed'in huzurunda okuduğu zaman, Padişah hayranlıkla dinlemiş, eserdeki melodi zenginliğine, tazeliğine, formdaki erişilmez ustalığa hayran olarak, "Bu nice iştir... Sen teganni etmez, pervaz (uçmak) edersin!" demekten kendisini alıkoyamamıştır. Sonra Itri'ye: "Dile benden ne dilersün" diye sorunca Itri; "Şan ü şerefle bakânızı" dedikten sonra, üstelenince, "Esirciler Kethüdalığını, Sultanım" diyerek padişahı da, orada bulunan vükelâyı da şaşkına çevirmiştir.

Çünkü Esirciler Kethüdalığı, zamanında, üçüncü dördüncü derecede bir makam idi. Oysa Itri, yüz yirmi akçe ile, Enderunda musiki öğretmeni olarak görevliydi. Sarayiçi bir hizmetten, itibarı olmayan bir hizmete istekli olmak, elbette anlaşılır bir iş değildi. Padişah, sebebini sordu. Itri, büyük bir samimiyetle: "Esirler arasında bir evlat satın almak isterim, onu musiki bilgimle yetiştirmek ve böylece bir sevap kazanmak muradımdır" diye cevap verdi.

Itri, ömrünün sonuna kadar Esirciler Kethüdası olarak yaşadı. Saraya devam ediyor ve işinin dışındaki zamanlarını, İstanbul surları dışındaki bahçesinde geçiriyordu. Çiçek ve meyve üstündeki ustalığı, İstanbul'a nam salmıştı. Bugün de Mustabey armudu diye bilinen türü, ilk kez kendi bahçesinde yetiştirmiş, bu sebeple de bu armuda kendi adı verilmiştir.

"Segâh Ayin-i Şerif", onun eseri olduğu gibi, bütün bayramlarda okunan "Tekbir" de onun bestesidir. Velhasıl Yahya Kemal'in dediği gibi:

"Mûsikîsinde bir taraftan din
Bir taraftan bütün hayat akmış.
Her taraftan Boğaz, o şehrayîn,
Mavi Tunca'yla gür Fırat akmış...
Nice seslerle gök ve yerlerimiz,
Hüznümüz, şevkimiz, zaferlerimiz,
Bize benzer o kâinat akmış..."

1711'de 71 yaşında İstanbul'da öldü. Adı ve eserleri yaşıyor ve yaşayacak...

RESMİ ARKA SAYFADA

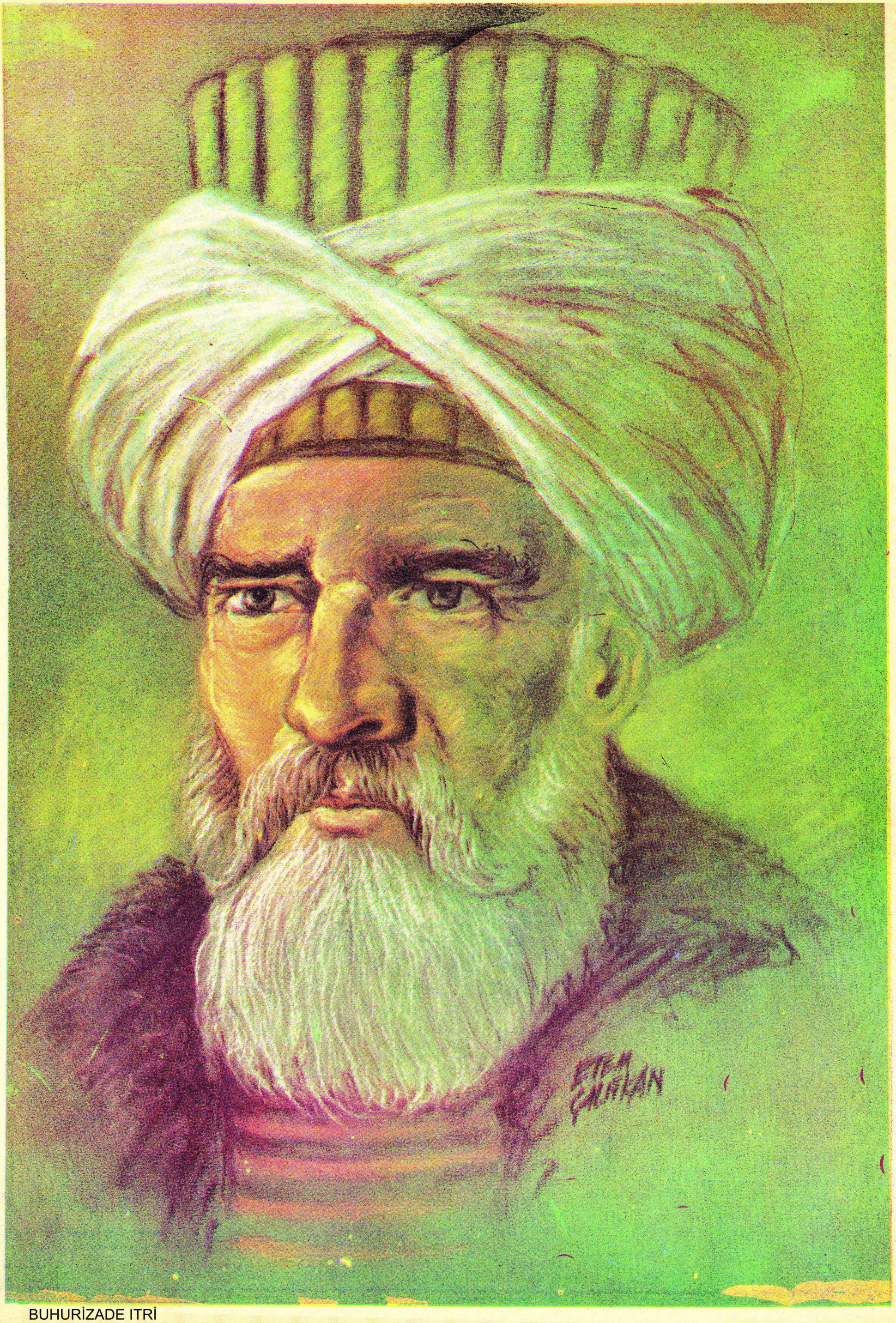

BUHURİZADE ITRİ

NAİMA

(1655-1716)

TÜRK tarihinin en büyük ustası... İbni Haldun'un bilimsel Batı tarihine temel olan fikirlerinden hareket ederek, Osmanlı tarihini kaleme alan büyük yazar!

Naima, saray vak'anüvisi olduğu halde, tarihçi olmasını bilmiş ilk fikir adamımızdır. Tarihin, olaylar dizisinden ibaret olmadığını, yaşanan hayata etkisi olan "Yaşanmış hayat parçası" olduğunu idrak eden ve belgelerin dışında sadece sosyolojik yorumlara yer veren bu tarihçimiz, günümüzün birçok tarihçilerine bile hocalık edecek düzeyde bir tarih bilginimizdir.

1655'te Halep'te doğdu. Asıl adı Mustafa Naim'dir. Genç yaşta İstanbul'a gelmiş ve Baltacılar Ocağı'na kaydolmuştur . Bu ocağa kayıtlı olanlar, Beyazıt Camii'ndeki derslere de devam ederlerdi. Naima da öyle yaptı. Dersleri dikkatle izledi ve her öğrendiğini kendi içinde tartışarak bir kere daha değerlendirmeden kullanmadı.

Bir süre sonra Baltacılar Ocağı'ndan çıkıp Divan-ı Hümayun kalemine girdi. Burada "Naimâ" mahlasını almıştır. Karagöz Ahmet Paşa, kaptan-ı deryalığa getirilince, paşanın "divan efendisi" oldu. Bu dönemde kendisini, devrin önemli kişilerine tanıtmak fırsatını buldu. Şair, bilgin Rami Mehmet Efendi, Kazaskier Yahya Efendi gibi insanlarla dost oldu. İstanbul gümrüğünde 1000 kuruş aylıkla göreve gelmesi, Rami Mehmet Efendi'nin sayesindedir.

BÜYÜK BIR BİLİMSEL TARIHÇIYDI

FAKAT asıl parlaması, Amcazade Hüseyin Paşa'nın sadareti zamanına rastlar. Amcazade şairleri, sanatkârları, fikir adamlarını çok yakından korumuş, kollamış bir devlet adamı idi. Naima'daki cevheri farkettikten sonra onu saraya, vak'anüvis olarak aldı. Kendi adını taşıyan tarihin önsözünü yazdığı zaman bunu Sadrazam Amcazade Hüseyin' Paşa'ya sundu. Bu önsöz gerçekten önemlidir. Çünkü, o zamana kadar gelen bütün tarihçilerden farklı olarak bu önsözde Naima, olaylara nasıl baktığını, nasıl değerlendirdiğini anlatıyor İbni Haldun'un sosyolojik tarih metodunu kullanacağını haber veriyordu. Bugün de değerini muhafaza eden bu önsözü okuyan Sadrazam, Naimâ'yı ödüllendirdi ve takdirlerini bildirdi.

Naima'nın, bilimsel bir tarihçi olması ne kadar önemli ise, çağında bir sadrazamı, bilimsel tarihten anlaması ve Naima'yı arkalaması da o kadar önemli bir konudur. Osmanlı devlet yapısına ışık tutar. Nitekim Amcazade'nin ölümünden sonra iş biraz tavsamış, fakat Damat Hasan Paşa sadrazam olunca bu tarih seven devlet adamı Naima'yı hem korumuş, hem eserinin zamanına kadar işlenmesini emretmiştir.

NAİMA'nın ocak arkadaşı Karagöz Ahmet Paşa, sadrazam olunca 28 eylül 1704'de Naima'nın da yıldızı parladı. Anadolu muhasebeciliğine tâyin edildi. Geçimi ferahlamıştı. Yıldızlar ilmi üzerinde de çalışıyor, bazı "zayice"ler yazıyordu. 1706'da Sadrazam olan Çorlulu Ali Paşa, Naima'nın zayicelerinden kuşkulandı ve Hanya'ya sürgün etti. Hanya'dan Bursa'ya geldi. Bir yıl sonra da İstanbul'a dönmesine izin verildi.

Sadrazam, Şehit Ali Paşa idi. Büyük bir kitaplığı vardı ve şairleri, sanatkârları ve bilginleri arkalıyor, onları devlet hizmetine yerleştiriyordu. Naimâ'yı teşrifatçı yaptı, ayrıca Kalyonlar Defterdarlığı'na tâyin etti. Bu dönemde Naima, büyük eseri olan "Tarih"ini yazmaya devam etti. Fakat Silahtar Damat Ali Paşa'nın sadareti zamanında işleri yine bozuldu.

17. YÜZYIL OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN EN BÜYÜK NASIRLERINDENDIR.

ORDU ile birlikte Mora seferine katılan Naima, Mora'ya defter emini olarak tâyin edildi. Bunu hiç istemiyordu. İstanbul'a dönmek muradında idi. Fakat derdini kimselere anlatamadı. Üzüntüler, sıkıntılar içinde Paleo Patras kasabasında hayata gözlerini yumdu.

Naima, Amcazade Hüseyin Paşa'nın teşviki ile 1591 tarihinden 1660 tarihine kadar olan zamanı Menarzade Ahmet Efendi'nin Vakayiname müsveddelerinden de yararlanarak yazmış ve birinci cilt olarak yayınlamıştır. Birinci bölümün devamı olan 1660- 1699 döneminin bütün belgelerini hazırlamış, notlarını almış, müsveddelerini geliştirmiş, fakat tamamlamaya fırsat bulamadan ölmüştür.

Ölümünün üstünden bir hayli geçtikten sonra Naima'nın müsveddeleri, notları, Şehrîzade Sait Efendi'ye geçmiş ve son bölüm onun kalemi ile tamamlanmıştır. 17. yüzyıl Osmanlı uygarlığının yetiştirdiği en büyük nâsirlerinden biridir. Biridir deyişimizin sebebi, büyük söz ustası Kâtip Çelebi'nin de bu yüzyılda "Seyahatname"sini yazmış olmasıdır. Naima, kalemi fırça gibi kullanmasını bilen bir yazardı. Sadece yazdığı olayı düşünmez, olayın çevresindeki öteki olaylanla, yazdığı olayın arasındaki münasebetleri bulur, çağı bir "bütün" olarak çizgi çizgi ortaya çıkarırdı. Günümüzde elbette Naimâ'dan daha iyi tarihçilerimiz vardır, fakat o veciz, beyan sadeliğine ulaşacak bir kalem zor gelir....

RESMİ ARKA SAYFADA

NAIMA

İBRAHİM MÜTEFERRİKA

(1674-1745)

İBRAHİM Müteferrika Macar, yani Hun Türklerindendir. Avusturya savaşı sırasında Türklere tutsak olmuş, sonra Müslüman olarak İbrahim adını almıştır.

1674'de Doğu Macaristan'ın Klojvar kasabasında doğdu. Ailesi fakirdi. Protestan papazı olmak istiyordu. Bu sebeple rahipler okuluna verildi. 18 yaşında iken, Türk akıncılarının eline geçti ve tutsak edilerek İstanbul'a getirildi (1695).Türkler arasında geçirdiği üç yıl zarfında İslâmiyeti inceledi ve Müslüman olmaya karar verdi. Çünkü İslâmiyeti kabul eden Hıristiyanlar, tutsaklıktan kurtuluyorlardı.

İbrahim, adını aldı. Osmanlı devleti, geçimi zayıf veya korunacak kişilere, Müteferrika'dan aylık bağlardı. Yeni Müslüman olan İbrahim'e de Dergâh-i Ali müteferrikasından aylık bağlandı ve burada bir hizmet gördüğü için adı, İbrahim Müteferrika olarak tanınmıştır.

«RISALE-İ ISLAMİYE» ADLI BİR ESER YAZDI

TÜRKÇEYİ, kısa bir zamanda öğrendi. Türkleri, Müslümanları seviyor, onlarla iyi geçiniyor ve anlaşıyordu. İslâmiyeti o derece benimsemişti ki, 1711 yılında, "Risale-i İslâmiye" adlı bir eser yazdı. Yeni Müslüman olmuş bir kimsenin, İslâmiyeti, risale yazacak ölçüde öğrenmesi ve bilmesi, dikkatlerin üzerinde toplanmasına yol açtı. Nitekim bu risalesini takdim ettiği, o zamanki Sadaret Kaymakamı İbrahim Paşa, kendisini himayesine kabul etti.

Şehit Ali Paşa'nın sadareti sırasında, kendisine önemli bir dış görev verilmiş ve Avusturya'ya bir mesajla gönderilerek, Venedik'le olan savaşta Avusturya'nın tarafsız kalması istenmiştir. Bu önemli görevi yerine getiren İbrahim Müteferrika, Sadrazamın mektubunu Prens Öjen'e vermiş ve aldığı cevabı da Sadrazam Ali Paşa'ya getirmiştir.

Avusturya savaşı sırasında Macaristan'dan kaçan Macar soyluları ile beraberinde getirdikleri arkadaşlarına İbrahim Müteferrika tercümanlık yapmış ve Fransa'dan getirtilerek Macaristan kralı ilân edilen Rakoçi'ye de bu arada hizmet etmiştir.

İSTANBUL'DA KİTAP BASACAK MATBAANIN OLMAMASINA ÜZÜLÜYORDU

İBRAHİM MÜTEFERRİKA, devletin kendisine verdiği hizmetleri sadakatle ve ehliyetle yaparken,İstanbul'da kitap basacak bir Türk matbaasının bulunmamasından çok üzülüyordu. Azınlıklar kendileri için, kendi dillerinde baskı yapan matbaalar kurmuşlar ve harıl harıl kitap basıyorlardı. Fakat Türklerin matbaa kurmasına, bazı softalarla, el yazısı ile kitap üreten birtakım kimseler karşı çıkıyor, bu yüzden matbaa bir türlü kurulamıyordu.

Yirmisekiz Çelebi, Fransa'ya büyükelçi olarak atandığı zaman, oğlu Sait Efendi'yi yanına kethüda olarak almıştı. Sonradan sadrazamlığa kadar yükselecek olan bu genç Sait Efendi, Paris'te zamanlarını çok faydalı bir şekilde geçirmiş ve bu arada matbaaları, buralarda basılan kitapları ve bu kitapların ucuzluğunu görüp hayran kalmıştı. İstanbul'a döndüğü zaman, İbrahim Müteferrika ile görüştü ve ayni şeyleri düşündüklerini gördüler. Böylece ikisi, Damat İbrahim Paşa'ya müracaat ederek bir matbaa kurulmasına izin verilmesini istemeye karar verdiler.

Dilekçeyi, İbrahim Müteferrika hazırladı ve dilekçeye "Vesiletüt - tıbaa" . adlı yine İbrahim Müteferrika tarafından kaleme alınmış bir gerekçe iliştirdiler. Sadrazam İbrahim Paşa, yeniliklere açıktı ve Türkiye'de matbaanın kurulmasını istiyordu. Sait Efendi ile, İbrahim Müteferrika'nın teklifini hoş karşılamakla kalmadı, kendilerine maddî yardımda da bulunacağını vaad etti.

Damat İbrahim Paşa'nın yardımları ile, gerekli harfler ısmarlandı, gerekli makineler getirildi ve bütün bunlar, İbrahim Müteferrika'nın oturduğu eve taşındı. 1727 temmuzunda her şey hazırdı, matbaa çalışmaya başlayabilirdi. Fakat, bu işten zarar görecek olan müstensihler (kopyacı) ve bazı softalar, Sadrazamın bu işe önayak olduğunu bildikleri için, aleyhinde atıp tutmaya başladılar. Özellikle, dini bütün bir devlet adamı olmadığını, olsa matbaa gibi bir gavur icadı ile kitap basmaya izin vermeyeceğini söyler-gezer oldular...

MATBAA 16 ARALIK 1727'DE ÇALIŞMAYA BAŞLADI

İBRAHİM Paşa, olup bitenleri izliyordu. Şeyhülislâm'dan bu konuda bir fetva istedi. Şeyhülislâm, uyanık bir din adamı idi. Hem ulemayı tatmin etmek, hem Sadrazamı bu yenilik hareketinden alakoymamak için, şartlı bir fetva verdi. Matbaa, dinî kitapları basamayacak, fakat lügat gibi, kimya, fizik, astronomi gibi ilimlere ait kitapları basabilecekti.

Matbaa, 16 Aralık 1727'de çalışmaya başladı. İlk eser, büyük ve kıymetli bir lügat idi: "Van Kulu" 1000 sayı basılmıştır. 1729'da baskısı tamamlanmış ve satışa sunulmuştur.

İbrahim Müteferrika bir yandan matbaa işlerini yürütüyor ve bir yandan da müteferrika görevine devam ediyordu. Bu arada Yalova'da bir kâğıt fabrikasının kurulmasına da ön ayak oldu. Fakat bu fabrikanın işler hale geldiğini göremeden 1745'de öldü. Mezarı, Okmeydanı'ndadır.

RESMİ ARKA SAYFADA

İBRAHİM MÜTEFERRİKA

NEDİM

(1681-1730)

18. yüzyıl Osmanlı edebiyatına imzasını atan bir şair... Türk Divan Edebiyatı'nı hüzünden ve kederden kurtararak cıvıl cıvıl neşe ve espri ile dolduran bir sanatçı... Şiire, ölüm korkusu, ayrılık acısı yerine, yaşama şevki ve vuslat keyfi koyan, ince bir Lâle Devri adamı... Nedim, 1681 yılında İstanbul'da doğdu. Soykütüğü,kendisinin Fatih dönemine kadar uzanan bir eski aileye bağlı olduğunu gösteriyor. Zeki, neşeli, hoşsohbet bir insandı. Klâsik medrese kültürü görmüş, müderris olarak hayata atılmıştır.

NEDIM, DAMAT ALI PAŞA IÇIN KASIDELER YAZDI

MEDRESE duvarları arasında ciddî konular üzerinde düşünmek ve konuşmaktan sıkıldı. Yaşamayı, eğlenmeyi, âlemlerde bulunmayı seviyordu. İyimser bir yapısı vardı. Bir kolayını bulup zamanın saray damatlarından Ali Paşa ile tanıştı. Damat Ali Paşa, bilgili, görgülü, sanatsever, şair tabiatlı bir devlet adamı idi. Çevresindeki istidatları arkalar, onların gelişmesi için gerekli yardımları yapmaktan geri kalmazdı. Nedim'in şiirlerindeki renkli cünbüşü hemen fark etti.Nedim'i himayesine aldı...

Nedim, Damat Ali Paşa için kasideler, gazeller yazmıştır. Onun çevresinde kısa bir sürede üne kavuştu. Artık bütün meclislerin aranan adamı olup çıkmıştı. Fakat ülke savaşta idi. Üstelik savaş, hiç de Osmanlı'nın yararına gelişmiyordu. Damat Ali Paşa, 1716'da Varaddin bozgununda şehit olunca, fazla güçlük çekmeden yeni bir damata kapılanıverdi: Damat İbrahim Paşa.

Damat İbrahim Paşa, mizacı ve düşüncesi ile barıştan yana bir adamdı. Savaşların, devleti -ister kazanılsın, ister kaybedilsin- çökerteceğine inanıyordu. Devletler, barış içinde gelişirlerdi. Bu düşüncesini açıkça söylüyor ve sürüp giden. Osmanlı Rus savaşının bir an önce bir anlaşmaya ulaşması için girişimlerde bulunuyordu. Bu tutumunu tehlikeli bulan Sadrazam, Padişahın dikkatini çekerek Damat İbrahim Paşa'nın uyarılmasını istedi. Fakat bu damat -Sadrazam tartışması, Damat İbrahim Paşa'nın üstünlüğü ile sona erdi. İbrahim Paşa sadrazam oldu. (9 Mayıs 1718)

NEDİM ARTIK BÜLBÜL OLMUŞ ŞAKIYORDU

SADRAZAM İbrahim Paşa'nın ilk işi, Osmanlı İmparatorluğu'nun en büyük kayıplarını verdiği bir anlaşmayı, Pasarofça Muahedesini imzalamak oldu. Tarihçilerin çoğu, bu anlaşmanın, Osmanlı İmparatorluğu'nun hayat damarlarından birkaçını koparddığını kabul ederler. Ancak bu anlaşma ile, gerçekten imparatorlukta geçici bir sükûn devresi açılmış ve tarihte "Lale Devri" diye adlandırılan, cünbüşlü, sanatlı kısa bir çağ yaşanmıştır.

Artık Nedim'e gün doğmuştu. Mutluluk cıvıltıları ile dolu mısralarla sohbetleri renklendiriyor, yeni koruyucusuna kasideler yazıyor, en şıkırtılı gazelleri ile Sa'dâbât âlemlerinin bülbülü oluyordu.

"Bak Sitanbul'un şu Sâ'dâbad-ı nev bünyanına
Ademin canlar katar ab-ü havası canına...
Ey felek insaf, ey mihr-i cihanârâ aman,
Bir naziri var ise söylen, konulsun yanına.

Nedim artık bülbül kesilmiş şakıyordu. Gerçekten bir birinden güzel, birbirinden sanatlı kasidelerini, gazellerini ardarda yazdı.

Nedim, bu sırada, Damat İbrahim Paşa'nın kitaplık memurluğuna getirildi. Paşa, Nedim'in şiirlerini de sohbetini de seviyordu. Böylece şairi daha yakınınına almış ve hemen gittiği bütün toplantılara Nedim'i de götürür olmuştu. Bunun dışındaki bir vazifesi de, Damat İbrahim Paşa'nın arkalaması ile İbrahim Müteferrika'nın kurduğu basımevinde hangi kitapların hangi sıra ile baskıya gireceğini tayin etmekti. Fakat bu işleri, Nedim'in çok az vaktini alıyor, daha çok zamanını, şiir yazmak ve yazdıklarını sohbetlerde okumakla geçiriyordu.

Bir ara da Mahmut Paşa Mahkemesi naipliğine getirilen Nedim, yine gazeller, kasideler yazıyor ve her yazdığı kaside için ihsanlara gark oluyordu... Kâğıthane'de Sa'dâbât, Alibeyköyünde Hüsrevâbât, Kuruçeşme'de Neşâttâbât, Üsküdar'da Şerefâbât, Bebek'te Humayunâbât mesireleri Nedimi beklemekte idi. Şarkılar, gazellerle çınlayan İstanbul, lâle bahçeleri arasından akan renkli suları seyrederek ve Nedim'in şarkı ve gazellerini dinleyerek mest yaşamakta idi.

KAÇMAK İSTERKEN AYAĞI KAYDI VE ÖLDÜ

BİR yanda zevk ve safa, bir yanda keder ve yoksulluk yan yana uzun süre yaşayamadı. 1730'da patlak veren Patrona Halil İsyanı, Sa'dâbâdı da, lâle bahçelerini, sülü köşklerini de yerle bir etti. Damat İbrahim Paşa'nın hayatına da nokta koydu. Bu arada, şairimiz Nedim de baş suçlular arasında biliniyordu. Bir rivayete göre, Beşiktaş'taki evinin damına çıkıp, başka evlerin damlarına atlayarak kaçmak isterken, ayağı kaydı ve düşüp öldü.

"Bir nim neşe say bu cihanın baharını
Bir sagar-ı keşideye tut lâlezarını."

"Bu cihanın baharını bir yarım neşe say... İçilmiş bir kadeh, koskoca lâle bahçesi değerindedir" demişti. Nedim, son kadehini ölümün elinden içti. Acaba, bir şiirinde dediği gibi, "Nim sun peymaneyi saki, tamam ettin beni" diyebildi mi?

Nedim, 18. yüzyılın en büyük şairidir. Şiire, onun kadar yaşama zevkini getirmiş bir başka şairimiz yoktur. Taa günümüze kadar, onun ince, onun kadar renkli ve cümbüşlü bir başka sanatçı gelmedi, gelemedi... Bütün Divan Edebiyatımız içinde tekti, tek kaldı...

RESMİ ARKA SAYFADA

NEDİM

LEVNİ

(?-1733)

OSMANLI uygarlığında resim ve heykelin gelişmemesi, İslâmiyetin getirdiği bazı kurallar yüzündendir. İslâmiyet, putperestliğe karşı bir din olduğu ve Kâbe'deki putları yıkarak hâkimiyetini kurduğu için, resmî ve heykeli yasaklamıştı. Soyut Tanrı düşüncesini ilkel insanlara kabul ettirmek, zordur. Nitekim Hıristiyanlık da soyut Tanrı düşüncesini yansıttığı halde, bu konuda muvaffak olamamış, ikonları yüzyıllar süren kanlı kavgalardan sonra kabul etmek zorunda kalmıştır. Bütün Bizans tarihi, bu "ikon" kavgalarıyla doludur.

İslâmiyet, bu konuyu sıkı tutmuş, Kâbe'deki putları yıktıktan sonra, resim ve heykeli de yasaklayarak, yeni putlar üremesinin kapılarını kapamak istemiştir. Bununla beraber İslâm dünyası hiçbir zaman resim ve heykelin değerini inkâr etmemiş, Abbasiler döneminde de, Osmanlı döneminde de bir çok halife resmini yaptırmaktan çekinmemiştir. Fatih, Bellini'ye tablolarını yaptırmış, 2'nci Mahmut, tablolarını, kendi yerine geçit resimlerine çıkarmıştır.

EDİRNELİ OLDUĞU BİLİNİYOR

İSLÂM dünyasında yetişen yetenekli ressamlar, üç boyutlu resme gidemedikleri için, minyatüre dönmüşler ve bu alanda büyük sanat eserleri vermişlerdir. Bununla beraber Osmanlıların "Musavvir" dedikleri ressamlar, şartlar elverdiği zaman, resim de yapmışlar, kendi alanlarında ölümsüz eserler bırakmışlardır.

Levni, bunlardan biridir. Edirneli olduğu biliniyor. Ne zaman doğduğunu, nasıl yetiştiğini, Edirne'den İstanbul'a hangi tarihte geldiğini bilmiyoruz. Fakat İstanbul'a geldikten sonra, o zamanın en ünlü "Nakkaşhane"sine girdiği ve burada nakış sanatını öğrendiği biliniyor.

LEVNİ ÇAĞIN TANINMIŞ NAKKAŞI OLARAK ŞÖHRET YAPTI

EVLİYA Çelebi'nin yazdığına göre, 17'nci yüzyılda İstanbul'da 4 nakkaşhane vardı ve her birinde 10'ar kişi çalışıyordu. "Pîrleri yoktur. Zira suret yapmak şeriatımızda memnudur" diyor, sonra da resim yapma hünerini göklere çıkararak, İran nakkaşları ve Osmanlı nakkaşları üzerinde bilgi veriyor.

Levni'nin İstanbul'a geldiği 18'inci yüzyıl başlarında şehirde her halde dörtten fazla nakkaşhane olmalıdır. Çünkü sarayda nakkaşhanenin kuruluşu, Kanunî Sultan Süleyman dönemine çıkar. Kanunî, İran'ın ünlü nakkaşlarından "Şahkulu Nakkaş"ı İstanbul'a getirtmiş ve sarayda bir nakkaşhane açtırarak kendisine "günde yüz akçe vezife" ödemiştir: Büyük para idi.

Levni, Türk süsleme sanatlarının bütün inceliklerini girdiği nakkaşhanede öğrendikten sonra, çağın tanınmış nakkaşı olarak şöhret yaptı. Önceleri, "saz kolu" denilen bir üslûbu kullanmış, bunun güzel örneklerini verdikten sonra, usanmıştır. Daha özgür, daha gerçekçi bir çalışma yapmak istiyordu. Musavvirliğe, yâni ressamlığa başladı.

Levni, yaptığı resimlerde o kadar başarı kazandı ki, saray nakkaşlığına atandı. Bugün Topkapı Müzesi'nin resim galerisini dolduran çeşitli minyatürler, bu dönem içinde yapılmıştır. Bu arada, tezhip esasına göre işlenmiş, taht üzerinde oturan ve yanında oğlu bulunan 3'üncü Ahmed'in resmi, büyük sanat eserlerimiz arasında sayılır.

1730'da tahta çıkan Birinci Sultan Mahmud'un 3 boyutlu resmi, çağının en ileri cesur ve sanatkâr tablosudur. Topkapı Sarayı Resim Galerisi'ndeki "Fasıl Heyeti" tablosu, gerek kullandığı renkler, gerekse figürlerdeki kusursuzluk, onun gerçekçi bir sanatçı olduğunu açıkça ortaya koyar. Padişah tablolarındaki başarısını bu gerçekçiliğine borçludur.

LEVNİ TÜRK RESMİNİN BABASIDIR

LEVNİ, resimlerinde perspektif derinliğine yer vermiştir. Kendisine has bir Türk üslûbu vardı. Otantik olmaya değer veriyor, sıcak renkler, yumuşak çizgiler kullanıyordu. Türk resmi, Levni ile başlamış ve Levni, Türk resminin babası olmaya hak kazanmıştır.

1733'de öldüğü zaman, Otakçılar Camiine yakın, Ak türbe hizasında, Sadîler Tekkesi karşısında bir set üstüne gömülmüştü. Sonradan, buralardan yol geçtiği için mezarı da mezartaşı da kaybolmuştur.

Sonradan, Topkapı Müzesi Müdürü Tahsin Öz, Nakkaşhane restore edilince, ressamın, çiçek motifleriyle süslü bir mezar taşını buraya yerleştirmiş ve Türk resminin babasını, mezarsız kalmaktan kurtarmıştır.

Levni, süsleme sanatlarında da, resimlerinde de yabancı etkiden sıyrılmayı başarabilmiş, bir millî üslûp yaratmaya çalışmıştır. Eserlerinden, olgun ve mütefekkir bir sanatkâr olduğunu anlamak kolaydı. Tek figürlerdeki seçkin başarısı, bütün sanatçıların dikkatini çekmiştir.

RESMİ ARKA SAYFADA

LEVNİ

ŞEYH GALİP

(1757-1799)

18. yüzyıl, Osmanlı devleti açısından ne kadar bahtsız ise, Osmanlı Dîvan şiiri açısından da o kadar bahtlıdır. Çünkü bu yüzyılın birinci yarısında —bir örneğini bulmak mümkün olmayan— Nedim, ikinci yarısında da —yine bir benzerini bulmak mümkün olmayan— Şeyh Galip yaşadılar ve en güzel eserlerinin verdiler. Şeyh Galip Dîvan Edebiyatımızın getirdiği son büyük şairdir.

Nedim, nasıl şuh havası, neşeli edâsı, hayatla dolu mısraları ile Dîvan Edebiyatı içinden bir sanat fıskiyesi gibi yükselmişse, Şeyh Galip de muhayyile zenginliği, kendisinden önce gelenlerin hiçbirine benzemeyen edâsı ve Mevlevîliğin fikir ve yürek dolu dünyası ile yepyeni ve bambaşka bir şiir dünyası kurmuştur. Dîvan Edebiyatımıza atılan son şerefli imza, Şeyh Galip'indir.

1757 yılında İstanbul'da doğdu. Asıl adı Mehmet'tir. Babası Mustafa Reşit Efendi, şair, bilgin bir Mevlevî dervişi idi. Oğlunun iyi yetişmesine önem verdi. Önce kendisi ders verdi. Mevlevîliği sevdirdi ve bu tarikatın önemli eserlerini ona okuttu. Babasından ilk şiir zevkini ve Mevlevîliğin rind dünyasının güzelliğini alan Şeyh Galip, daha sonra çağının ünlü bilginleri ile tanıştı, onların derslerinden geçti.

«ESAT» TAKMA ADINDAN SONRA «GALİP» ADINI KULLANMAYA BAŞLADI

DERS aldığı hocalar arasında Galata Mevlevîhanesi şeyhi Hüseyin Efendi de vardır. Zamanın en tanınmış hocası Neşet Efendi'den de dersler aldı. Neşet Efendi, genç Şeyh Galip'in yeteneğini çabuk farketti ve yazdığı şiirleri beğenerek ona "Esat" takma adını önerdi. Şeyh Galip, bir ara "Esat" takma adıyla şiirler yazdıktan sonra "Galip" adını kullanmaya başladı. Böylece, asıl adı olan Mehmet unutulmuş ve daha sonraları hep "Şeyh Galip" olarak bilinmiştir.

1782'de, yazdığı bütün şiirlerini bir divanda topladığı zaman, yirmi dördünü bitirmiş, yirmi beşine basmış gencecik bir delikanlı idi. O yaşta dîvan sahibi olmak, hele "Şeyh Galip Divanı" gibi fikir derinliği, muhayyile zenginliği ve üslûp tazeliği taşıyan bir dîvan sahibi olmak, o güne dek kimsenin erişemediği bir mutluluktu.

ALTI AY İÇİNDE «HÜSNÜ AŞK»I YAZDI

İSTANBUL'un sanat çevrelerinde bir anda yıldız gibi parladı. Çevresi, hayranları ile dolup taşıyordu. Şiirleri dillerde geziyor, saraydan mahalle kahvesine kadar her yerde okunuyor, beğeniliyordu. İşte bu günlerin birinde bir sanat meclisinde söz, dönüp dolaşıp, büyük dîvan şairlerimiz arasında yer alan "Nâbi"ye geldi. Orada bulunanlar, Nâbi'nin "Hayrâbât" adlı mesnevîsini övmeye başladılar. Bu övgü o kadar ileri götürüldü ki, konuşanlardan biri, "Böyle bir mesnevî, bir daha yazılamaz" dedi.

Şeyh Galip, bu yargıya katılmamıştı. "Çok abartılıyor" dedi. Bunun üzerine sordular: "Peki sen yazabilir misin?" Şeyh Galip'in şairlik gururu incinir gibi oldu, "Evet" dedi. "Hem de daha güzelini!" Ve yazdı. Altı ay içinde Nâbi'nin "Hayrâbât"ını gölgeye çeken "Hüsn ü Aşk"ı yazdı. Bu kadar kısa bir zaman içinde bu ölçüde ve hacimde bir eser ortaya çıkarmak, başka bir şaire nasip olmuş değildir.

Hüsn ü Aşk, tasavvuftan kaynaklanan bir eserdir. Olaylar ve kişiler, sembolleri gerçekleştirmek için kullanılmıştır. Mesnevîde kullanılan Hüsün ve Aşk, mutlak güzellik ile mutlak bilgidir. Bunlar "edep" okulunda, yani Mevlevî dergâhında okurlar. Mutlak aşk ile mutlak bilginin birleşebilmesi için, kalp şehrine giden çileli yolu geçmek gerekir. Geçerler ve muratlarına ererler.

Bu eserinde Şeyh Galip, öylesine imajlar kullanmış ve bu soyut dünyadan öylesine somut bir dünya ortaya koymuştur ki, her açıdan eşsizdir. Bakınız, 'Muhabbet' kabilesinin insanlarını nasıl çiziyor:

"Giydikleri âfitab-ı temmuz
İçtikleri, şûle-i cihansûz."

"Muhabbet" kabilesinin insanları, temmuz güneşini giyerler, can ışığını içerlermiş...

ÜÇÜNCÜ SELİM, ŞAİRİ SEVİYOR VE SAYGI DUYUYORDU

HÜSN Ü Aşk'ı 26 yaşında yazdı ve 28 yaşında Konya'ya giderek Mevlânâ'nın dergâhında çileye çöktü. Birkaç yıl Konya'da kaldıktan sonra İstanbul'a gelerek çilesini Yenikapı Mevlevîhanesi'nde tamamladı. Niyeti, bundan sonra babası ve annesi ile bir eve geçmek ve orada inziva hayatı yaşamaktı.

Fakat o yıl padişah olarak tahta çıkan Üçüncü Selim Şeyh Galip'in şiirlerini tanıyor, seviyor ve şaire saygı duyuyordu. Saraya davet etti, kendisiyle görüştü ve iltifatlarda bulundu. Yine padişahın arzusu ve işareti ile Galata Mevlevîhanesi Şeyhliği'ne getirildi. Üçüncü Selim, sık sık Galata Mevlevîhanesi'ne gitmiş ve âyinlerde bulunarak Şeyh Galip'e verdiği ehemmiyeti göstermiştir. Şeyh Galip'in sarayı ziyaretinde de padişahın, "Şeyhim, şeref verdiniz" diye itibar sözü ile karşılandığı bilinir.

Galata Mevlevîhanesi'ne başladığı tarihten itibaren "Galip Dede" diye anılmıştır. Şöhretinin zirvesine ulaştığı 1799 yılında (3 Ocak) 42 yaşında iken öldü. Herhalde Türk Dîvan Edebiyatı göklerinin en parlak yıldızı o gün düşmüş olacak.

RESMİ ARKA SAYFADA

SEYH GALIP

ÜÇÜNCÜ SELİM

(1761-1808)

OSMANLI devletinin hastalığına doğru teşhis koymuş bir padişah... İnce bir şair, iyi bir besteci ve icracı... Devletin çağdaşlaşmasından başka çare olmadığını görüp buna girişen bir hükümdar...

1761'de İstanbul'da doğdu. Padişah, Üçüncü Mustafa'nın oğludur. Annesi, Mihrişah Sultan'dır. Doğduğu zaman babası, büyük ümitlerle oğlunun adını Selim koymuş ve Yavuz Sultan Selim gibi devletini kurtaran bir padişah olmasını Tanrı'dan dilemişti. Selim'in eğitim ve öğrenimine özen gösterilmiştir. Babasından yorulmak bilmeyen çalışkanlığı, annesinden zerafet ve inceliği almıştı. Osmanlı mülkünün gün geçtikçe halsizleşmesine çok üzülüyor ve küçük yaştan beri buna çareler düşünüyordu.

Selim'in bu tutumu, bazı saray adamlarının dikkatini çekmiş ve kendisine ümit bağlayanlar çoğalmıştı. Nitekim iyi bir sadrazam olan Halil Hamit Paşa, Selim'i tahta çıkaracak bazı teşebbüsleri görüldüğü için, idam edildi. Fakat padişah olan amcası Selim'e dokunmadı ve onun hareketlerini kısıtlamadı.

DEVLETE YENİ BİR DÜZEN VERMEYE KARAR VERDİ

AMCASININ ölümü üzerine 7 nisan 1789'da tahta çıktı. Ruslar ve Avusturyalılarla savaş sürüyordu. Fransa'da ihtilâl olmuş, kralın kafası kesilmişti. Osmanlı İmparatorluğu'nda otorite sarsılmış, eşkıyalar hemen her tarafta halkı eziyordu. Cepheden gelen haberler iyi değildi. Yeniçeri askeri, işe yaramaz hale gelmişti. Bu durumda, bir barış imzalayarak devleti toparlamak mümkünken, Selim, savaşı sürdürdü, bir zafer beklemekteydi. Fakat zafer yerine, yenilgi üstüne yenilgi haberleri alınca, ağır şartlarla bir barış imzalamak zorunda kaldı.

Daha şehzadeliği sırasında Avrupa'ya güvendiği adamlarını göndererek dünyanın gidişatı üstünde bilgiler aldığı için, devlete yeni bir düzen getirmeye karar verdi. Adını koydu: "Nizam-ı Cedid". Önce orduya yeni bir düzen verecek, sonra sırası ile devleti çağdaş bilgilere göre düzenleyecekti. Yenilikten yana olan devlet ileri gelenlerini etrafına topladı. Yeniçerileri ürkütmemek için, saray bostancılarına bağlı bir teşkilât kuruyormuş gibi görünerek, "Nizam-ı Cedid" ordusunu kurdu (1793). Bu 12.000 kişilik ordunun giyim kuşamından, talim terbiyesine kadar bütün işleriyle yakından ilgilendi. Fransa'dan öğretmenler, kumandanlar getirdi. Hatta Napolyon Bonapart'a bile görev teklif etti. Üsküdar'da Selimiye Kışlası'nın planlarını kendi eli ile çizerek yaptırdı. Mühendishane'yi kurdu. Humbarahane'yi tesis etti. Yeni toplar döktürdü ve yeni silahlar aldı.

RUS-OSMANLI SAVAŞI PATLAMIŞTI

BU sırada Fransızlar, Napolyon Bonapart'ın yönetiminde Mısır'a çıkmışlardı. Akkâ Kalesi önünde Cezzar Ahmet Paşa'nın Nizam-ı Cedid ordusu askerlerinin himmeti ile Fransızları bozguna uğratması, ümitlerini arttırdı. Ancak, yeni bir ordunun kurulması, üstüste gelen savaşlar ve yönetimin gevşek işlemesi, bir enflasyon dalgası yaratmış, halk da, askerler de hoşnutsuz duruma düşmüştü. Hele tam bu sırada, Napolyon'un yeğeni olan Fransız elçisi Sabastiyan'ın, kurulan Nizam-ı Cedid'in, yeniçerileri ortadan kaldırmak hedefini güttüğünü uluorta söylemeye başlaması üzerine, Yeniçeriler iyice kuşkulandılar.

Bu esnada Rus-Osmanlı Savaşı patlamıştı. Sadrazam İbrahim Hilmi Paşa, serdar olarak ordunun başında gidince, yerine kaymakam olarak gelen Köse Musa, kendisi gibi bir şeyhülislâm olan Topal Ataullah Efendi ile fitneye başlayınca, Boğaz muhafızı olarak görevlendirilmiş yamaklar, yeni nizam elbiselerini giymeyeceklerini söyleyerek ayaklandılar, başlarına "Kabakçı Mustafa" adında bir serseriyi seçerek, Boğaz Muhafızı Mahmut Efendi'yi öldürdüler ve At Meydanı'na geldiler.

Bu âsilere yeniçerilerle bir kısım işsiz, güçsüz takımı da katılınca, isyan büyüdü. Şehirdeki Nizam-ı Cedid askerlerine bir emir verilseydi, bu sürü, çil yavrusu gibi dağılabilirdi. Fakat Padişahın şefkati, bir kardeş kavgasına yolaçmaktan çekinmesi, kendisinin tahttan indirimesine ve yerine 4. Mustafa'nın tahta çıkmasına yolaçtı (29 kasım 1807).

Selim'le birlikte yenilik hareketlerine katılmış bazı devlet ileri gelenleri kaçmaya muvaffak olarak Rusçuk'ta Alemdar Mustafa Paşa'nın yanına sığındılar. Alemdar, temiz yürekli, cahil, fakat babayiğit bir adamdı. Elindeki kuvveti toplayarak, Padişahın elini öpmek bahanesi ile İstanbul'a geldi. Sarayı kuşatarak 3. Selim'i tahta çıkarmak istedi.

Dördüncü Mustafa'nın etrafındaki saray adamları, Padişaha eğer 3. Selim ile Şehzade Mahmut'u öldürtürse, tahta geçecek kimse kalmayacağından, Alemdar'ın hiçbir şey yapamayacağını söylediler. 3. Selim şehit edildi. Şehzade Mahmut, Cevriye Kalfa adında bir saraylının yardımı ile hayatını kurtardı. Alemdar, 4. Mustafa'yı tahttan indirdi ve Şehzade Mahmud'u, İkinci Mahmut unvanı ile tahta çıkardı.

OSMANLI DEVLETİ'Nİ ÇAĞDAŞ DÜZEYE GETİRMEYE ÇALIŞTI

ÜÇÜNCÜ Selim, 8 yıllık kısacık saltanatı sırasında, birçok savaşlara ve gailelerine rağmen, yeni bir ordunun çekirdeğini kurduktan başka, tersaneyi geliştirdi ve donanmayı güçlendirdi. Tersane havuzunu yaptırdı. Selimiye Kışlası, Levent Çiftliği gibi askerî tesisler kurdu. Kumaş ve kâğıt fabrikaları açtırdı. Osmanlı devletini çağdaş düzeye getirmeye çalıştı.

Şairdi ve "ilhamî" mahlasiyle yazdığı şiirleri bir divanda toplanmıştır. Zamanının iyi musikişinaslarındandı. Kendi icadı makamları vardı. Besteleri, günümüzde de zevkle dinlenmektedir. Mevlevî idi. Ney üfler, tanbur çavardır. Biraz, adaşı Yavuz Selim gibi sert ve merhametsiz olabilseydi, Osmanlı devletini ayağa kaldıracak yolları kolayca bulabilecekti.

RESMİ ARKA SAYFADA

ÜÇÜNCÜ SELİM

İKİNCİ MAHMUT

(1784-1839)

İSTANBUL'da 1784'te doğdu. Babası Padişah I. Abdülhamit, annesi Nakşıdil Sultan'dır. 4 yaşında iken babasını kaybettiği için eğitim ve öğrenimi ile daha çok annesi ve amcası III. Selim meşgul oldu. III. Selim, bu açık fikirli şehzade ile evlâdı gibi ilgilenmiş, birçok devlet meselelerini onunla görüşmüş ve fikirlerinin tartışmasını yapmıştır. Amcasının —hemen hemen çığlıklarını duyduğu katli— onun üzerinde çok etkin olmuş ve bu yüzden hayran olduğu amcasının merhametini devlet işlerinde hemen pek az kullanmıştır.

2. MAHMUT OLAYLAR KARŞISINDA SABIRLA BEKLEDİ

TOPKAPI Sarayı'nın bir dairesinde amcası III. Selim, saray cellâtlarının elinde can verirken, sıranın kendisinde olduğunu biliyordu. Kaçtı, saklandı. Fakat saklandığı bütün yerler bulunuyor, cellâtlar peşinden koşuyordu. Son ümit dama çıkmaktı. İşte tam bu sırada Tanrı imdadına yetişmiş ve Cevriye Kalfa adlı bir saraylı, Mahmut'u kovalayanların suratlarına mangaldaki külleri savurarak şehzadenin dama çıkmasını sağlamıştı. Bu anda da Alemdar'ın askerleri duruma hâkim olduklarından, ölümden kurtulan genç şehzade birkaç dakika sonra paramparça elbiseleri, dağılmış saçları, kanlı gömleği ile cülûs tahtına oturacaktı. Bir mangal kül ve yiğit bir saraylı kadın tarihin akışını değiştirdiler.

Rus- Osmanlı savaşı bir süre sonra sona erdi (1812). Arabistan'da Vahabî'ler isyan halinde idiler. İsyanın bastırılması, Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'ya verilmişti. İstanbul'da ise, Yeniçeri zorbaları ile Alemdar'ın askerleri çekişme halinde idiler. Her iki takım sarayın kendilerinden yana çıkmasını bekliyor, saray kapılarında nümâyiş yapıyordu. II. Mahmut, bütün bu olaylar karşısında sabırla bekledi. Nitekim, Yeniçerilerin, Alemdar Mustafa Paşa'yı ortadan kaldırmalarına da hiç karışmadı; çünkü ikisinin de devlete artık yararı yoktur.

II. Mahmud'un sevgisini kazanmış olan şair Halet Çelebi'nin rakibi saydığı Kavalalı Mehmet Ali Paşa'yı ortadan kaldırmak için Yunanlıların Mora isyanını körüklediği ve Istanbul'daki patriğin de bunda parmağı olduğu ortaya çıktı. Sultan Mahmud'a kendisini gösterebileceği fırsat çıkmıştı. Gözünü kırpmadan Halet Çelebi'yi öldürttü ve Patrik Grigios'u patrikhane kapısında sallandırdı. Böyle bir icraat, Osmanlı ülkesinde uzun yıllardan beri görülmemişti. Halk, yeni padişahtan yana ümide, Yeniçeriler korkuya kapıldılar.

YENİÇERİLERİN KIPIRDANMASINI BEKLEMEKTEYDİ

MAHMUT, amcasının yarım bıraktığı işi tamamlayacaktı. Önce, güveneceği insanları etrafına topladı. Posta teşkilâtını kurdu. Devlet müsaderesi usulünü kaldırarak, özel teşebbüse güven ortamı getirdi. İlkokul zorunluluğunu koydu. Devlete aklı başında memurlar yetiştirecek "Mekteb-i Maarif-i Adlî"yi açtı. Yeni bir giyim şeklini kanunlaştırarak, memurların setre pantolon ve istambulin giymelerini sağladı. "Eşkinci Ocağı" adıyla kurulan yeni ordunun, özel bir kıyafeti olması için şeyhülislâmdan bir fetva aldı.

Yeniçerilerin kıpırdanmasını beklemekte idi. Çünkü, Yeniçeri Ağası Celaleddin, adamı idi. Anadolu kıyısı, İzzet Mehmet Paşa'ya, Rumeli kıyısı Ağa Hüseyin Paşa'ya bırakılmıştı. Her ikisi de en küçük bir kıpırtıda ne yapacaklarını biliyorlardı. Eşkinci Ocağı askerleri talime başladıklarının üçüncü günü isyan patlak verdi.

Tasarlandığı gibi, İzzet Ağa ve Ağa Hüseyin paşalar askerleriyle şehre girdiler. Padişah da sancak-ı şerifi Sultanahmet Meydanı'na çıkardı. Tellâllar, dinini, devletini seven, sancak-ı şerifin altında toplansın diye bağırarak İstanbul'u geziyordu. İlkin, Şeyhülislâm Tahir Efendi, medrese öğrencilerini yanına alarak meydana geldi. Yeniçerilerin yıllardır zulmünden yılmış İstanbullu esnaf ve halk da akın akın meydanı doldurdular. Asker ocakları birer birer padişaha sadakatlarını bildirdiği halde yeniçeriler buna yanaşmadı.

Tophane'den Aksaray'a taşınan topçu bataryaları mevzilere yerleştirildi. İlk topu, "Ya Allah" diyerek Kara Cehennem İbrahim ateşledi. Yeniçeri kışlası top ateşleri ile yıkılıyor ve devrilen kapılardan halk ve asker hücum ediyordu (1826). Ele geçen yeniçeriler hemen oracıkta öldürüldüler. Kaçabilenler, İstanbul'un her tarafında ele geçirilip halk tarafından yok edildi. Anadolu ve Rumeli'ye kaçanlar da, oradaki teşkilât tarafından hemen öldürülüyordu. Bütün yeniçeri alâmetleri kaldırıldı. Bektaşî Dergâhı kapatıldı. Yeniçeriler, mezar taşlarına varıncaya kadar kırıldılar, ufalandılar.

II. Mahmut, bu hengâmeli günlerde elde başka bir ordu olmadığı için, Ruslarla Ankara Anlaşması'nı imzalamak zorunda kaldı. Sırbistan'a imtiyaz verildi. Eflâk-Boğdan'dan toprak kaybına razı olundu ve Ruslara Boğazlar'dan serbest geçit hakkı tanındı.

NAVARİN'DE TÜRK VE MISIR DONANMALARI YAKILDI

MEHMET Ali Paşa Mora isyanını bastırmıştı. Fakat İngilizler ve Fransızlar, Mora'ya İstiklâl verilmesinde direniyorlardı. Osmanlı devleti bu teklifi reddetti. Bunun üzerine Fransız, İngiliz ve Rus donanmaları Navarin'de Türk-Mısır donanmalarını yaktılar. Padişah olayı protesto etti ve Akkerman Antlaşması'nı kaldırdı.Fakat ordu kurulamadığı için yeni bir anlaşmayı imza etmek zorunda kaldı. Edirne Anlaşması : (1829)

Bu sefer Kavalalı Mehmet Ali Paşa başkaldırdı. Mora isyanının bastırılmasına karşılık kendisine Suriye'nin vaadedildiğini ileri sürerek, Osmanlı topraklarına tecavüz etti. Mısır ordusu durdurulamadı. Bütün gayretlere rağmen Kütahya önlerine kadar gelip dayandılar. Mısır'ı İngiltere ve Fransa tutuyor, Rus çarı da Türklere yardım etmeye hazır olduğunu bildiriyordu. Rusların hareketi İngilizler'i korkuttu. M. Ali Paşa ile Kütahya Antlaşması, Ruslarla da "Hünkâr İskelesi Antlaşması"imza edildi.Fakat II. Mahmut bunları göremeden öldü. Osmanlı tarihinin en önemli padişahlarından biri olan II. Mahmut yeni bir devletin temellerini atan yiğit ve büyük bir padişah olarak anılacaktır.

RESMİ ARKA SAYFADA

IKINCI MAHMUT